

Олена Валеріївна Федосова,

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Харківського національного університету внутрішніх справ*

КОНЦЕПЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ МЕТОДИКИ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Сучасний стан протидії злочинності визначив для криміналістики низку проблемних завдань і найбільш суттєві з них – у галузі криміналістичної методики, оскільки саме тут відзначається основне відставання рівня науково-методичних рекомендацій від потреб практики. Нині в криміналістиці розробка окремих методик розслідування злочинів ведеться за шаблоном, у якому практичний аспект, нерідко, взагалі відсутній, тоді як їх основою повинні бути саме методи, адаптовані до чинного кримінального процесуального законодавства. Це зумовлено тим, що норми кримінального процесуального права, які регламентують процес розслідування, впливають на структуру деяких методик, визначають форму, зміст, умови проведення й послідовність здійснення тих чи інших процесуальних дій. Сучасні методи розслідування мають відповідати певним критеріям, серед яких головним є доступність для сприйняття практиками, можливість практичного застосування та практична доцільність [1, с. 178].

Аналіз останніх публікацій із цієї проблематики дає можливість стверджувати, що, незважаючи на спробу кардинального реформування кримінального процесу України шляхом прийняття у 2012 році КПК України, суттєвих змін у підходах до формування окремих криміналістичних методик поки що не відбулося. Частково це можна пояснити недосконалістю чинного КПК України і, відповідно, значними труднощами в його практичній реалізації. Крім того, слід зазначити, що завдання успішного розслідування злочинів не можуть бути розв'язаними досить швидко та методично правильно тільки за допомогою засобів і прийомів криміналістичної техніки та криміналістичної тактики [2, с. 541].

Формування криміналістичної методики виявлення та розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, обумовило потребу в проведенні аналізу наукових досліджень вітчизняних та закордонних науковців, що виконані в межах інших наук кримінально-правового циклу за зазначеною тематикою. Так, Р. Л. Степанюк звертає увагу на те, що в науковій літературі щодо цього представлено низку різних поглядів, хоча вони зводяться до двох основних підходів. Згідно з першим підходом ця класифікація може бути лише складною і вмещувати різні рівні. Прихильники другого ведуть мову про універсальну класифікацію й виокремлюють: базову, прості

(видові, підвидові), ускладнені або групові (родові, міжродові, комплексні) методики розслідування. Тобто, як і прихильники такого бачення, науковець вважає прийнятним виокремлювати певні методики розслідування передусім залежно від зв'язку зі статтею кримінального закону: а) міжвидові (за кількома статтями КК України), у тому числі родові та комплексні; б) видові та підвидові (за певною статтею КК України, її частиною або з доповненням кримінально-правового критерію криміналістичним); в) позавидові (виділені за суто криміналістичним критерієм) [3, с. 238].

Слід зазначити, що останнім часом збільшується кількість наукових досліджень, присвячених питанням, пов'язаним з укрупненням криміналістичних методик. Це наукові роботи О. О. Алексєєва, В. К. Весельського, В. О. Образцова, В. В. Пясковського, В. Г. Танасевича, А. В. Шмоніна. Із такою точкою зору варто погодитись, оскільки існують реальні взаємозв'язки між злочинами, що вчиняються неповнолітніми, тому й їх розслідування потребує певних комплексних підходів.

Інші вчені також вважають перспективним цей напрям науково-дослідної роботи, особливо з огляду на існування нагальної потреби у створенні ефективних програм розслідування складних за механізмом злочинів. Так, комплексні криміналістичні методики також були предметом дослідження в наукових працях В. В. Тіщенка, який пропонує під ними розуміти насамперед загальну інтегровану модель, яка виконує системоутворювальну та методологічну функцію. Разом із тим, учений акцентує увагу на таких важливих елементах названої моделі як взаємозв'язки злочинів та особливості змісту й взаємозв'язку стратегічних і тактичних завдань, що виникають під час розслідування [4, с. 248].

Вищенаведене дає можливість зробити висновок, що більшість учених поділяє потребу в розробленні комплексних методик. Але науковці по-різному трактують її зміст, критерії для її виділення тощо.

Необхідність створення методики розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, підтверджена практикою. Ця методика, на думку науковців та практиків, має включати положення, що містять інформацію про те, які обставини встановлювати під час перевірки інформації про злочин, як організовувати та здійснювати роботу на початковому етапі розслідування, яким чином діяти слідчому в ситуаціях, типових для цієї категорії кримінальних проваджень.

В основі методики розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, лежить відповідна теоретична концепція. Її зміст розкривається через положення про об'єкт, особливий суб'єкт (неповнолітній), систему та зміст її окремих елементів, місце в системі наукових знань, значення для слідчої роботи, а також завдання подальшого наукового дослідження. Об'єктом цієї теоретичної концепції є закономірності розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. При розслідуванні цих злочинів виявляються різні закономірності, які визначають специфіку розслідування злочинів: одні визначають особливості виявлення, збирання, фіксації, дослідження та оцінки доказів; інші – організацію та планування розслідування; треті – тактику поведінки підозрюваних та обвинувачених неповнолітніх. Отже, запропонована методика виявлення та розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, ґрунтується на підставі поєднання кримінально-правової та криміналістичної класифікації злочинів.

Слід звернути увагу, що існують й особливості розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. Ці особливості методики розслідування злочинів зумовлені вимогами кримінального процесуального законодавства України. Така методика враховує дані про особу неповнолітнього правопорушника, які слідчий і оперативний працівник отримують з різних джерел: із повідомлень потерпілих і свідків, при вивченні наслідків злочину і, зокрема, способу вчинення злочину та предмета посягання, з матеріалів архівних кримінальних проваджень, характеристик та

інших джерел. Усі ці дані необхідні слідчому насамперед для повного й об'єктивного з'ясування обставин, що підлягають доказуванню в провадженні та кваліфікації діяння. Такі відомості використовуються, крім того, для розв'язання тактичних і методичних завдань розслідування: побудови слідчих версій про особу, що вчинила злочин, визначення напрямку та способів розшуку, прийомів допиту та з іншою метою.

Указане свідчить, що методика розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, утворює багаторівневу систему, оскільки складається з окремих методик розслідування таких злочинів як грабежі, розбої, вимагання, вбивства з корисливих мотивів тощо. У зв'язку із цим слід уважати, що є об'єктивна потреба в узагальненні та впорядкуванні існуючих методичних рекомендацій розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. В основі цієї концепції – характеристика різних видів корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, урахування якої дає змогу об'єднати окремі рекомендації в єдину методику.

Отже, методика розслідування корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми, – це система наукових положень та розроблених на їхній основі практичних рекомендацій щодо організації пошуково-пізнавальних процесів, а також проведення, залежно від ситуації розслідування, комплексу слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій та інших процесуальних заходів, спрямованих на ефективне виявлення, закріплення, оцінку та використання доказової інформації в кримінальному провадженні, а також превенції цих злочинів.

Із урахуванням вищевикладеного слід зазначити, що на сьогодні актуальними напрямками розвитку криміналістичної методики є вдосконалення теоретичних засад цього розділу науки, а також формування сучасних науково обґрунтованих рекомендацій щодо розслідування окремих видів і груп злочинів за оновленою структурою та змістом. У зв'язку із цим перспективними можна вважати подальші наукові дослідження, спрямовані на розвиток уявлень про класифікацію окремих криміналістичних методик, розроблення методичних рекомендацій як для досудового розслідування, так і стосовно судового розгляду кримінальних проваджень.

Список використаної літератури: 1. Чернявський С. С. Концептуальні засади комплексної методики розслідування фінансового шахрайства. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. 2009. № 4. С. 177–183. 2. Яблоков Н. П. Криминалистика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и допов. Москва: Юристъ, 2005. 781 с. 3. Степанюк Р. Л. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245. 4. Тищенко В. В. О современных направлениях развития криминалистической методики расследования преступлений. *Современное состояние и развитие криминалистики*: сб. науч. тр. / под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2012. С. 237–250.